

PNÖMOLOJİNİN TARİHÇESİ

Faruk YENEL *

Pnömojinin geçmişi tüberkülozla başlar. Hakikaten uzun süre tüberküloz o denli yaygın ve öldürücü bir hastalık olmuştur ki akciğerlerin diğer bütün enfeksiyonları ikinci sırada kalmıştır. Özellikle tüberküloz kemoterapisinden evvelki dönemde akciğerlerin neredeyse tek hastalığı tüberkülozdu. İç hastalıkları uzmanları arasında da “de jure” –hukuken değil- fakat “de facto” –olayların zoruyla- ayrılan dal ftizyolojidir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi birçok iç hastalıkları uzmanının veremden aşırı derece korkmaları ve veremli olabileceğinden şüphe ettikleri hastalarını, tüberkülozla uğraşan meslektaşlarına refere etmeleriydi. Bu “de facto” ftizyologların çoğu kendileri de tüberküloz geçirmiş, hatta bir süre sanatoryumda yatmış hekimlerden oluşuyordu.

İkinci neden, elde etkili bir ilaç olmadığı için, bu “ftizyologlar” pnömotoraks gibi küçük cerrahi sayılabilecek müdahaleleri yapabilecek beceriye de sahiptiler.

Cumhuriyetin ilanından sonra sağlık alanında mücadelesi yapılması gereken iki afet vardı; Sıtma ve tüberküloz. Burada bir parantez açmak istiyorum. Andre Gide’ e en büyük Fransız yazarının kim olduğu sorulur. O da “maalesef Hugo” der (1). Bu boutade’i (takılmayı) Hugo’yu küçültmek için söylemez, fakat bütün edebi nevilerde, örneğin hikaye, roman, tiyatro, şiirin her türüsünü, hatırat, hatta polemik gazetecilikte bile başı çektiğini vurgulamak için belirtilir. İşte bana da tüberküloz alanında kim en çok çalıştı diye sorarlarsa “maalesef Tefik Sağlam” diye cevaplandırırım.

Çok defa hayatımızı kendimizin düzenlediğini zannederiz, oysa hiç umulmayan olaylar hayata yön veriyor. Tefik Sağlam’ın da tüberküloz konusunda yönelmesine iki değişik olay neden olmuştur, çünkü “Paşa” (Tefik Sağlam’dan genellikle böyle bahsedilir) tüberküloza yakalanmıştı.

Paşaya tüberkülozla savaşa hazırlayan en önemli etken I. Dünya Savaşı süresinde III. Orduda başarıyla sürdürdüğü tifüs mücadelesinde kazandığı deneylerdir(2). İkinci etkende de sevgili eşi Naile Hanımdır. Naile Hanım batı usulü yetişmiş, varlıklı bir

aileye mensup, güzel bir kadındı. Çevresinde kendisiyle evlenmek isteyen bir çok hatırı sayılı kişi vardı; fakat Paşa o sıralarda tüberkülozun ağır bir şekline yakalanmış müstakbel eşine “Sizi ancak ben rahat yaşatabilirim” demiş ve gerçekten sözünde durmuş. Naile Hanımla mesut bir yaşamları olmuştur (3). Tefik Sağlam 1925 ve 1927 de yapılan Milli Türk Tıp Kongrelerine esas konu olarak tüberkülozu aldirmiş ve II. Kongrede konunun raportörü de olmuştur. Gene 1927 de “İstanbul Verem Mücadelesi Cemiyeti”nin kurulmasına önyak olmuş ve 1936 dan ölümüne kadar da başkanlığını yapmıştır (4).

Tefik Sağlam’ın en önemli özelliği çok cepheli oluşudur. Kendisi iyi bir kurucu ve yöneticidir. Bir çok gel-git’lerden sonra 1942 de hem İstanbul Üniversitesi Rektörü, hem de III. İç Hastalıkları Kürsüsü Başkanıdır. Hemen Kürsü bünyesinde bir “Tüberkülozlu Hastalar Servisi” açmış ve bütün asistanlar rotasyonla bir süre burada çalışarak pnömotoraks, pnömoperituvan hatta bazılar Monaldi’nin kavern drenajını öğrenmişlerdir.

Nihayet Tefik Sağlam 1951 de emekliliğinden birkaç ay evvel 35 yataklı Ftizyoloji Kürsüsünü kurmuş ve üniversite dışında tüberkülozla meşgul Dr. İhsan Rifat Sabar’ı Kürsüye Doçent atamış ve ona “bu Kürsüde ben vekil, sen asilsin” demiştir.

Kişiler Tefik Sağlam kadar güçlü olsalar bile, yetkilerini bıraktıktan sonraya hükmedemezler. Sağlam’ın ideali III. İç Hastalıklarının Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli’ye ve, Ftizyoloji’nin de İhsan Rifat’a kalacağı şeklindeydi: fakat ortada Prof. Dr. Muzaffer Şevki Yener gibi güçlü bir hoca daha vardı. Doğu, Bizanstan beri, her zaman olaylara istediği formülü bulmuştur. Şöyle bir formül bulundu: III. İç hastalıkları Ekrem Şerif’e: Ftizyoloji Kürsüsü de 1922 de Akil Muhtar ile Türkiyede ilk pnömotoraksı uyguladığı için (5) diyabetolog Muzaffer Şevki’ye verildi. İhsan Rifat’ta onun yanında Doçent olarak kaldı.

Bu arada Cerrahpaşa’da 1947 de, zamanına göre hayli modern olarak yapılmış 200 yataklı Belediye Verem Pavyonu, 1953 başında Üniversite ile Belediye arasında yapılan bir anlaşma ile üst iki katı (toplam 100 yatak) Ftizyoloji Kürsüsüne verildi (6) . 1955 te Uzmanlık Tüzüğünde yapılan ilavelerle bir çok yeni uzmanlık dalı kabul edildi, bunlar arasında “göğüs hastalıkları uzmanlığı” da vardı ve yalnız tüberkülozlu değil, bütün akciğer hastalıklarını kapsıyordu.

Ftizyolojide Muzaffer Şevki ve İhsan Rifat’tan başka Doç. Dr. Kemal Berkin vardı. Kısa süre sonra Doç. Dr. Rauf Saygın da akademik kadroya katıldı. Kürsüde hava çok gergindi. Kendisine Kürsü Başkanlığı vaad edilmiş ve bütün hayatını tüberküloza hasretmişti, fakat sade tedavi edici hekimlikle ilgilenmiş akademik yanı

* İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları AD emekli öğretim üyesi, İSTANBUL

hiç olmayan İhsan Rifat; son derece batılı ve akademik görüşlü olan Muzaffer Şevki ile anlaşamıyordu. Bu arada streptomisin, PAS ve özellikle izoniasid hastaların klinikte yatma sürelerini azaltıyor ve Kürsü'nün yaşamı için artık tüberküloz dışı akciğer hastalıklarıyla da ilgilenmek gerekiyordu. Oysa İhsan Rifat hala uzun istirahat ve pnömotoraks tedavisinden vazgeçmiyordu. Çareyi doğa kuralları getirdi. 1958 Şubatında Muzaffer Şevki vefat etti ve İhsan Rifat Kürsü Başkanı oldu. Bir süre sonra 1960 harekatı yapıldı ve birden 147 öğretim üyesi,- hiç bir gerekçe gösterilmeden- emekli edildi. Emekli edilenler arasında Ftizyoloji Kürsüsü genç doçenti Rauf Saygın da vardı.

Yüz kırk yediler haklı olarak direndiler. Direnişte Kazım İsmail Gürkan ve Ekrem Şerif Egeli baş rolü oynadılar ve 1962 de hepsi görevlerine döndüler.

Maalesef köprülerin altından çok sular akmıştı. Kürsü başkanlıkları şimdi genç, haris ve mevkilere akademik yetenekten çok oportünizmle, olaylardan yararlanan bir başka kuşağa geçmişti. Sade Devriş Manizade kendiliğinden Kürsü Başkanlığını hocası Fahri Arel'e verdi; fakat 147 ler kurallarla oynamakta çok tecrübeliydiler ve felaket onları sıkıca birleştirmişti. Hemen bir reorganizasyon yaptılar; bu arada sınıf arkadaşı Muzaffer Esat Güçhan tekrar I. İç Hastalıkları Kürsüsü başına geçebilsin diye İhsan Rifat Ftizyoloji Kürsüsünün, bir seksiyon statüsüyle İç Hastalıklarına bağlanmasına ses çıkarmadı. Doğa ise insanların ufak oyunlarıyla alay edercesine hareket etti: Muzaffer Esat 1963te hemen arkasından İhsan Rifat 1964 te vefat ettiler.

I. İç Hastalıkları Kürsüsü Başına Osman Barlas seçildi. Ftizyoloji Seksiyonu için iki aday vardı: Kemal Berklin ve Rauf Saygın haftalar geçiyor adaylar hep aynı oyla başa baş kalıyorlardı. Nihayet şöyle bir çare bulundu: Ftizyoloji Seksiyonu Kemal Berklin'e: hemencecik kurulan Pnömoji Seksiyonu da Rauf Saygın'a verildi. Kimse dermatoloji ile sifiloloji'yi ayırmaya benzeyen bu saçmalığa ses çıkarmadı. Neden sonra saçmalığın farkına varılmasını Kemal Berklin'in ölümü sağladı ve Pnömo- Ftizyoloji Seksiyonunun başına Rauf Saygın geçti. 1971 Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Reorganizasyonunda da Pnömo-Ftizyoloji Kürsü oldu. 1946 da kurulan Ankara Tıp Fakültesi de 1950 lerin başında Ftizyoloji Kürsüsünü kurdu, başına Nusret Karasu onun emekliliğinden sonra da Selahattin Akkaynak geçti. İzmir Tıp Fakültesi ise 1956 da kuruldu Ftizyoloji Kürsüsü Başkanlığı da Ankara'dan transfer İlhan Vidinel'e verildi.

Yüksek Öğretim Kanunu Kasım 1981 de çıktı ve Göğüs Hastalıkları Kürsüleri İç Hastalıkları Anabilim Dallarına içersine çekilip sade Bilim Dalı statüsüne geçirildi fakat

YÖK bile tarihsel akışı tersine çeviremedi ve 14 Nisan 1983 te Cerrahpaşa Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı hemen arkasından diğerleri kuruldu.

Yakın geçmişte özellikle İstanbul'da göğüs hastalıkları kürsülerini yönetenlerin hemen hepsi Cerrahpaşa'dan yetişti. Cerrahpaşa Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı ftizyolojiden pnömojiye geçisi en erken başardı. Bir yandan bronkoskopi laboratuvarı ile patlama gösteren akciğer kanseri konusuna yöneldi, bir yandan da solunum fonksiyonları laboratuvarını kurarak restriktif ve özellikle obstrüktif tipte ventilasyon bozuklukları üzerinde ciddi çalışmalar başardı. Bu hamlelerde Rauf Saygın'ın yapıcı çalışmaları takdirle anılmalıdır. Rauf Saygın Anglo- Saksonların self- made man dedikleri hocasız kendi kendini yetiştiren öğretim üyelerinin son kuşağıdır. Bu nedenle orijinal çalışmalara yönelmemiş, buna karşın Kürsü arkadaşlarının rahat çalışmalarına olanak yaratmıştır (7).

İdareci olarak Rauf Saygın'a iki önemli kritik yöneltmiştir. Bunlardan birincisi Anabilim Dalını Akademik duvarlar içine çekmesi Verem Savaş Dernekleriyle ilişkileri asgariye indirmesidir. Bu yakınmalarda haksızlık payı yok değildir. Saygın'a yönetilen ikinci kritik, Cerrahpaşadan yetişen ve İstanbul Üniversitesi Çapa Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalını kuran Kuddisi Gazioğlu ve Tuğrul Çavdar'ı Kürsü içinde tutmamasıdır. Kanımca Saygın, 147 olayı dahil, geçmişten edindiği intibalarla bir sürü kıymetin beraberce düzen içinde çalışmayacaklarını düşünmüş olacak. Olaylar kendisini bu hususta haklı çıkarmadı. Göğüs Hastalıkları grupları içinde her zaman olumlu bir hava mevcut oldu.

Göz ardı edilemeyecek bir önemli olay da 1970 de kurulan Solunum Araştırmaları Derneği'dir. Dernek 1978 de kamu yararına çalışan dernekler statüsünü kazanmış birçok ulusal ve uluslar arası kongreler gerçekleştirilmiş olup bu alanda çalışanlar için mükemmel bir forum oluşturmuştur. Bu hususta Derneğe çok emek vermiş olan Meliha Terzioğlu'nu saygı ile anmak gerekir. Gelecek için bir kehanette bulunulabilir mi? Kanımca tıbbın önünde iki tehlike var. Birincisi ileri teknolojinin tıpta geniş bir kullanım alanı bulması ve hekim- hasta ilişkilerini bozmasıdır. Bu nedenle homeopati, herbalizm, meditasyon vb. gibi alternatif tıp metotları artık geniş bir alıcı kitlesi bulmuyor (8).

İkinci tehlike tıbbi kongrelerin düzenlenmesinde ilaç firmalarının sponsorluğudur. Eski İtalyan mesenleri (Mecene), ressamları diğer sanatkarları beslerler, fakat ancak kendi inançları doğrultusundaki yapıtlara izin verirlerdi. Şimdiki ilaç mesenlerinin daha da sınırlı görüşte oldukları unutulmamalı.

KAYNAKLAR

1. Gregh, F. : L'oeuvre de Victor Hugo, Flammarion, 1933.
2. Tefik Sağlam 1882-1963: İsmail Akgün Mat. , 1966.
3. Amcam Nihat Yenal, Paşanın bir arkadaşıydı; bu bilgileri kendisinden aldım.
4. Tefik Sağlam Özel Sayısı: İst. Tıp Fak. Mec. 14: 3-120, 1952.
5. Muhtar, A. ve Şevki, M.: Tederrünü rienin suni reyhi sadır ile tedavisi. Darülfünun Tıp Fak. Mec.4: 416-424. 1922.
6. Yenal, F.: Türkiye'de son yüzyılda akciğer tüberkülozu tedavisinde aşamalar. Cerr. Tıp Fak. Derg. 12: 266- 270, 1981.
7. Yener, F.: Prof. Dr. Rauf Saygın Yüksek Öğretim Kuruluna atandı. Cerr. Tıp Fak. Derg. 13:179-180, 1982.
8. Gouaze. A.: Une certaine idee du pouvoir medical: Expansion Sci. Fr, Paris, 1991.